

SUMMARY

Ramayana in the Cham folk literature

The article deals with the religious characterization of two main Cham groups, i.e. Chams worshipping Hindu religion and the Muslim Chams, and with the influence of religious specifics on their social structure. The article further maps the arrival of Islam to the Cham empire (Kingdom of Champa) and the problems of its expansion in this region.

The acquaintance of Chams with Ramayana, substantiated only from the 15th century, is based on the Vietnamese source – a collection of mythical and legendary fables *Lĩnh Nam chích quái*. It is actually a shortened and modified version of Indian epic Ramayana. In Champa it has not preserved in a written form, but in a form of Cham epic (*akayet*) or fairy tale (*dalikal*). From the religious point of view, it is remarkable that this epic is passed on in a region where in addition to the Hindu Chams the Muslim Chams also live who included it into their folk literature.

Ústav Dálného východu
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova
Celetná 20
116 38 Praha 1

LUCIE HLAVATÁ

e-mail: Lucie.Hlavata@ff.cuni.cz

Katarský komentář k Otčenáši ve Florentském obřadním spise

David Zbiral

Úvod

Rukopis Florentské národní knihovny se signaturou I.II.44¹ obsahuje dvě latinská díla katarského původu. Prvním z nich je rozsáhlé scholastické dílo *Liber de duobus principiis* (Kniha o dvou princepech).² Druhým je tzv. *Florentský obřadní spis*,³ který obsahuje komentář k Otčenáši, instrukce k provádění katarských obřadů známých jako *traditio orationis* a consolamentum čili křest Duchem svatým a nejrůznější biblické citáty, které kataři s obřadem consolamenta spojovali a které užívali v kázání u příležitosti jeho udělení. Kodex vznikl někdy mezi lety 1250 a 1280.⁴ Sestává ze šesti sešitů. *Florentský obřadní spis* zabírá pátý; na šestém pokračuje *Kniha o dvou princepech* v plynulé návaznosti na text na konci sešitu čtvrtého.⁵

Dochovala se ještě dvě katarská díla, jejichž obsah se částečně překrývá s *Florentským obřadním spisem*. Prvním je tzv. *Lyonský obřadní spis*, okcitánský pramen obsahující poznámky o obřadech *servicia*, předání Otčenáše a consolamenta a repliky při těchto obřadech užívané, prokládané biblickými citacemi a různými mravními ponaučeními (které sloužily jako podklad pro kázání během obřadů).⁶ Druhým je *Dublinský spis* obsa-

1 Firenze, Biblioteca nazionale, Conventi soppressi, ms. I.II.44, 54 fol.

2 Christine Thouzellier (ed.), *Livre des deux principes: Introduction, texte critique, traduction, notes et index*, Paris: Le Cerf 1973, 160-454.

3 Christine Thouzellier (ed.), *Rituel cathare: Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris: Le Cerf 1977, 194-260. Francouzské překlady: *ibid.*, 195-261; René Nelli, *Écritures cathares*, Monaco: Le Rocher 1995, 239-259; Déodat Roché, *L'Église romaine et les Cathares albigeois*, Arques: Éditions des Cahiers d'Études cathares 1957, 175-202. Anglický překlad: Walter L. Wakefield – Austin P. Evans, *Heresies of the High Middle Ages: Selected Sources Translated and Annotated*, New York: Columbia University Press 1991, 468-483. Italský překlad: Francesco Zambon, *La cena segreta: Trattati e rituali catari*, Milano: Adelphi 1997, 315-335. Starší edice, pořizovaná objevitelem rukopisu: Antoine Dondaine (ed.), *Un traité néo-manichéen du XIIIe siècle: Le Liber de duobus principiis suivi d'un fragment de Rituel cathare*, Roma: Istituto storico domenicano S. Sabina 1939, 151-165.

4 Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 29-32.

5 Viz tabulku in: Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 18.

6 Lyon, Bibliothèque municipale, ms. PA 36. Léon Clédet (ed.), *Le Nouveau Testament*

hující vedle pojednání o Boží církvi také podrobný komentář k Otčenáši, sepsaný rovněž v okcitanštině.⁷ Překryv je ale v obou případech skutečně jen dílčí a nelze předpokládat, že by mezi lyonským, dublinským a florentským rukopisem existoval přímý vztah. Jean Gonnet dokonce soudí, že *Dublinský spis* je *Florentskému obřadnímu spisu* vzdálenější než některé valdenské komentáře k Otčenáši.⁸

Výkladů Otčenáše mezi katary pravděpodobně kolovalo hodně. Vedle dublinského a florentského rukopisu je tu nářezka v *Registru Geoffroie d'Ablis*, podle které katarský dobrý křesťan Jakub Autier svědkovi „svěřil sešitek, ve kterém byl jakýsi latinský výklad modlitby Páně, ale nebylo tam nic proti víře“,⁹ což je mimo jiné cenné svědectví o tom, že pravověrně působící komentáře užívali nejen valdenští,¹⁰ ale i kataři. Peter Biller také odkazuje na zmínku o „psaném Otčenáši kacifů“,¹¹ ať už přívlastek znamená, že byl Otčenáš opatřen katarským komentářem, nebo že obsahoval katary užívanou doxologii,¹² popřípadě obrat „*panem super-substantialem*“ (který užívá v *Mt 6,11* Vulgáta, ale nekatarským autorům byl podezřelý).

Jako ukázka byl z *Florentského obřadního spisu* vybrán právě komentář k modlitbě Otčenáš, jenž zabírá necelou čtvrtinu tohoto pramene.

traduit au XIIIe siècle en langue provençale, suivi d'un Rituel cathare: Reproduction photolithographique du manuscrit de Lyon..., Paris: Ernest Lerroux 1887 (přetisk Genève: Slatkine Reprints 1968), vi-xxvi, faksimile s. 470-482; Jean Duvernoy (ed.), „Rituel“, http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/cledat_rituel.pdf (květen 2001).

- 7 Dublin, Trinity College, ms. 269 (též uváděný pod signaturou A.10.6), fol. 1^v-77^v. Théo Venckeleer (ed.), „Un recueil cathare: Le manuscrit A.6.10. de la ‚Collection vaudoise‘ de Dublin“, *Revue belge de philologie et d'histoire* 38, 1960, 815-834; 39, 1961, 759-793. Nová edice komentáře k Otčenáši: Enrico Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘ du ms 269 de Dublin: Description, histoire, édition et commentaire“, *Heresis* 2001, č. 34, s. 82-106; novější verze této edice s několika opravami na <http://www.ri-alto.unina.it/prorel/glossa/Glossa.htm> (30. 4. 2002 [dále jen *Dublín Rialto*]).
- 8 Jean Gonnet, „Les ‚Glosa Pater‘ cathares et vaudaises“, in: kol., *Cathares en Languedoc*, (Cahiers de Fanjeaux 3), Toulouse: Privat 1968 (přetisky 1989 a 2000), 66, srov. tabulku s. 65-66. Některé dochované valdenské glosy k Otčenáši dosud nebyly vydány.
- 9 *Inkviziční registr Geoffroie d'Ablis* (Paris, Bibliothèque nationale, ms. lat. 4269), fol. 55^v; Jean Duvernoy (ed.), „Registre de Geoffroy d'Ablis“, http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/geoffroi_d_ablis.pdf (srpen 2002 [dále jen *Ablis*]), 143; srov. Annette Palès-Gobillard (ed.), *L'inquisiteur Geoffroy d'Ablis et les Cathares du comté de Foix (1308-1309)* [dále jen *Ablis P-G*], Paris: Centre National de la Recherche Scientifique 1984, 390.
- 10 J. Gonnet, „Les ‚Glosa Pater‘ cathares et vaudaises...“, 60-61.
- 11 Paris, Bibliothèque nationale, fonds Doat, vol. 21, fol. 257^v; podle Peter Biller, „The Cathars of Languedoc and written materials“, in: Peter Biller – Anne Hudson (eds.), *Heresy and Literacy, 1000-1530*, Cambridge: Cambridge University Press 1994, 69.
- 12 P. Biller, „The Cathars of Languedoc and written materials...“, 69.

V textu je součástí obřadního předání této modlitby katechumenovi, který se připravuje k přijetí consolamenta; z oslovení katechumena je patrné, že se komentář přednášel během obřadu. Glosa k „nadsubstančnímu chlebu“ byla ale očividně rozvinuta nad svůj původní rozsah; jednak délkou daleko převyšuje komentáře ke všem ostatním veršům Otčenáše, jednak o pozdější rozvinutí svědčí samotný rukopis: za původně velmi krátký komentář k „nadsubstančnímu chlebu“ začal písař přepisovat poznámky k „*da nobis hodie*“, poté však pasáž vyškrtl a uvedl ještě mnoho biblických citací k „nadsubstančnímu chlebu“.¹³ Je možné, že komentář k „nadsubstančnímu chlebu“ sestavil právě písař B,¹⁴ který do kodexu zapsal celý *Florentský obřadní spis* a tři z pěti sešitů *Liber de duobus principis*.¹⁵

Písař B byl osobou velmi kvalifikovanou; texty si dobře přečetl a pečlivě opravoval chyby písaře A, příležitostně včetně chyb naukového rázu, i chyby vlastní.¹⁶ S největší pravděpodobností patřil ke katarské církvi Albanenses, jejímž centrem bylo Desenzano, jelikož se autor *Knihy o dvou princepech* k Albanenses výslovně hlásí¹⁷ a *Knihy* vykazuje podstatné shody s učením katarského filozofa Jana z Lugia, hodnostáře Albanenses, které shrnul ve své *Sumě* roku 1250 Rainer Sacconi.¹⁸

Část o „nadsubstančním chlebu“ užívá nejběžnější postup středověké biblické exegeze – juxtapozici citátů. Ukázka však zapadá do kontextu středověké exegeze nejen formou, ale i obsahem: vydavatelka *Florentského obřadního spisu* Christine Thouzellierová průběžně uvádí velké množství patristických a středověkých pramenů komentujících dané verše Otčenáše; katarská glosa navazuje na dlouhou tradici komentářů k této modlitbě.

Pramen místy působí z určitého hlediska „málo katarsky“, například ve srovnání s apokryfem *Otázky Jana Evangelisty*.¹⁹ Příčinou je, že narozdíl od *Otázek* jde o text mezi katary široce přijatelný. Katarství se od prostře-

13 Viz Ch. Thouzellier (ed.), *Rituel cathare...*, 202 (nadsubstanční chléb: s. 202-212). Komentář k „*da nobis hodie*“, jenž potom následuje, se nicméně neshoduje doslovně s tím, který písař B původně započal, což může výklad redakce *Florentského obřadního spisu* dále komplikovat.

14 Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 19-20.

15 Viz Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 18.

16 Viz Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 25-27; táž, *Rituel cathare...*, 18-19.

17 Ch. Thouzellier (ed.), *Livre des deux principes...*, 362.

18 Rainer Sacconi, *Summa de catharis et leonistis*, in: Franjo Šanjek (ed.), „Raynerius Sacconi O.P. Summa de Catharis“, *Archivum Fratrum Praedicatorum* 44, 1974, 52-57.

19 Edina Bozóký (ed.), *Le livre secret des Cathares: Interrogatio Iohannis, apocryphe d'origine bogomile*, Paris: Beauchesne 1980 (přetisk 1990), 42-92; český překlad vídeňské recenze: David Zbiral, „Bogomilsko-katarský apokryf ‚Otázky Jana Evangelisty‘“, *Religio* 11/1, 2003, 118-129.

dí, ve kterém žilo, pochopitelně nelišilo ve všem. Princip opozice nespočívá v naplnění všech myslitelných rozdílů, nýbrž ve sdílení velkého množství rysů a v odlišnosti v určitém počtu jiných, jež slouží jako distinktivní, ale neměly by přitahovat veškerou badatelovu pozornost. Číst *Florentský obřadní spis* tak, že hledáme jen specificky katarské víry a vše ostatní přeskakujeme jako druhořadou informaci, je tedy chyba. Katarství není – či jednotlivá katarství nejsou²⁰ – souhrnem odlišností od jiných středověkých křesťanství.

Překladatelská poznámka

Překlad byl pořízen podle kritického vydání Christine Thouzellier (ed.), *Rituel cathare: Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris: Le Cerf 1977, s. 196-216 (celý text s. 194-260).

Bible je citována podle Českého ekumenického překladu, pokud odpovídá výkladu, s nímž text pracuje; tam, kde mu možná či jistě neodpovídá, byl biblický text v hranicích, které vymezuje latinský citát, přizpůsoben. Stejně se postupovalo i pokud text Českého ekumenického překladu neodpovídá větné konstrukci, do níž je citát zapojen. Slovosled odlišný od textu Vulgáty byl příležitostně naznačen odchýlením od slovosledu Českého ekumenického překladu. Biblické citace jsou v překladu kurzívou. Tam, kde se citovaný text odlišuje od Vulgáty, je kurzíva přerušena, a to i v případě, že jde o dost běžnou variantu.

Oslovení na začátku úryvku bylo v překladu převedeno z vykání do tykání, které je obvyklé v českém liturgickém jazyce. Vykání se užívá v celém *Florentském obřadním spise*.

20 V bádání o katarství je patrný pozvolný posun od důrazu na jednotu k důrazu na odlišnosti a na nutnost pečlivého popisu jednotlivých skupin zařaditelných do rámce katarství, které sice sdílejí společné rysy, ale netvoří jeden celek, v jehož rámci by bylo možné automaticky připisovat víru, obřady či organizaci jedné skupiny i skupině jiné. Viz zejm. Pilar Jiménez Sanchez, „Catharisme ou catharismes? Variations spatiales et temporelles dans l'organisation et dans l'encadrement des communautés dites ‚cathares‘“, *Heresis* 2003, č. 39, s. 35-61.

21 Katarští dobří křesťané museli povinně odříkat Otčenáš před jídlem i při dalších příležitostech. Viz *Florentský obřadní spis*; Christine Thouzellier (ed.), *Rituel cathare...*, 220. *Lyonský obřadní spis*; L. Clédat (ed.), *Le Nouveau Testament...*, xv, xxiv, faksimile *ibid.*, 475, 481; srov. J. Duvernoy (ed.), „Rituel...“, 4, 7.

Překlad

Z toho musíš pochopit, že bys nyní měl přijmout tuto svatou modlitbu, totiž Otče náš. Modlitba je to zajisté krátká, ale obsahuje veliké věci. A tak ten, kdo má odříkávat Otče náš,²¹ ho musí čítit dobrými skutky. Syn se nazývá láska k Otci;²² a proto kdo touží být synem a dědicem, nechť se zcela odloučí od zlých činů.

Obrat *Otče náš* je ve vokativu. Jako by se řeklo: Otče pouze těch, kdo budou spaseni.²³

Jenž jsi v nebesích, to jest jenž přebýváš ve svatých či v nebeských sílách. A proto snad řekl²⁴ *Otče náš, jenž jsi v nebesích*, k odlišení od otce ďábla, který je *lhář a otec*²⁵ zlých, totiž těch, kdo se zcela straní²⁶ veškeré spásné slitovnosti. A proto říkáme Otče náš.

Posvět se jméno tvé. Jménem Božím se míní zákon Kristův, jako by se řeklo: nechť se tvůj zákon upevňuje ve tvém lidu.

Přijď království tvé. Královstvím Božím je míněn Kristus,²⁷ jak praví v evangeliu: *Hle, království Boží je mezi vámi*.²⁸ Nebo se královstvím Božím míní Boží lid, který bude spasen, jako by řekl: vyveď, Hospodine, svůj lid *ze země nepřítelů*.²⁹ Proto praví prorok Jóel: *Mezi chrámovou předsíní a oltářem budou plakat kněží, sluhové Hospodinovi, a budou prosit: Ušetři, Hospodine, ušetři svůj lid, nevydávej své dědictví potupě, ať nad nimi nevládnou pronárody. Proč se má mezi národy říkat: Kde je jejich Bůh?*³⁰ A proto křesťané každodenně prosí svého předobrého Otce za spasení Božího lidu.

Buď vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi. Jako by se řeklo: ať se tvá vůle naplňuje v tomto lidu, který uvízl v pozemské látce,³¹ jako se naplňuje

22 „Filius dicitur amor patris“.

23 Mnozí katarští věřící, že by se nikdo jiný než dobří křesťané, jimž platné consolamentum podle katarské víry zajišťovalo spásu, neměl Otčenáš modlit. Viz *Inkviziční registr Jakuba Fourniera* (Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. Lat. 4030); Jean Duvernoy (ed.), *Le registre d'inquisition de Jacques Fournier, évêque de Pamiers (1318-1325) II* [dále jen *Fournier II*], Toulouse: Privat 1965, 37; III, Toulouse: Privat 1965, 126-127.

24 Nevyjádřeným podmětem je jistě Kristus (který předal tuto modlitbu učedníkům). W. L. Wakefield a A. P. Evans (*Heresies...*, 469) pasáž pozměňují a převádějí do přítomného času zbytečně.

25 Srov. *J* 8,44.

26 Popř. „kdo jsou zcela zbaveni“.

27 Srov. *Dublinský spis*, fol. 37^v-39^v; E. Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘...“, 88 (*Dublin Rialto*, § 4.2, 4.6).

28 *L* 17,21. Redaktor tedy míní, že Kristus tato slova řekl o sobě.

29 Srov. *Jr* 31,16.

30 *Jl* 2,17.

31 „terrene nature adhesit“; jsou možné i jiné překlady.

v hořejším království čili³² v Kristu, který praví: nepřišel jsem, *abych činil vůli svou, ale abych činil vůli toho, který mě poslal, Otce*.³³

Chléb náš nadsubstanční.³⁴ Nadsubstančním chlebem se míní zákon Kristův, který byl ustanoven nad veškerým lidem.³⁵ Proto praví prorok Izajáš o tomto chlebu, jak věříme:³⁶ *Sedm žen se v onen den chytí jednoho muže. Řeknou: Budeme jíst svůj chléb a oblékneme se do svých šatů, jenom ať se jmenujeme tvým jménem*.³⁷ A David praví: *Jsem jak zlomená bylina a schne moje srdce, protože jsem zapomněl jíst svůj chléb*.³⁸ A v Knize Moudrosti je psáno: *Svůj lid jsi nasýtil pokrmem andělů; aniž se museli namáhat, poskytovals jim hotový chléb z nebe, přinášející plně uspokojení, lahodné chuti. To, cos jim daroval, ukázalo tvůj láskyplný vztah k tvým dětem, splňovalo přání toho, kdo to přijímal, a měnilo se podle jeho libosti*.³⁹ A skrze Izajáše Pán praví: *Cožpak nemáš lámat svůj chléb hladovému, přijímat do domu utištěné, ty, kdo jsou bez přístřeší? Vidíš-li nahého, obléknout ho, nebýt netečný k vlastní krvi?*⁴⁰ O tomto chlebu, jak věříme,⁴¹ praví Jeremjáš v Pláči: *Pacholátka prosila o chléb, a nikdo jim nenalámal*.⁴² A Kristus praví Židům v Janově evangeliu: *Amen, amen, pravím vám, chléb z nebe vám nedal Mojžíš; pravý chléb z nebe vám dává můj Otec. Neboť Boží chléb je ten, který sestupuje z ne-*

32 Spíše než „nebo“; viz výše výklad království jako Krista.

33 J 6,38. K variantě „*qui misit me patris*“ srov. ve Vulgátě J 6,39.

34 „*supersubstantialium*“; tak v Mt 6,11 i Vulgáta (k patristickým a středověkým komentářům k „*nadsubstančnímu chlebu*“ viz Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 200-203). Katarci se zřejmě k této variantě (namísto běžnějšího „*cotidianum*“ z L 11,3) přiklonili všeobecně. Viz *Lyonský obřadní spis*; L. Clédát (ed.), *Le Nouveau Testament...*, 470 (srov. J. Duvernoy [ed.], „*Rituel...*“, 1). *Dublinský spis*, fol. 50^r; E. Riparelli (ed.), „*La Glose du Pater...*“, 94, komentář *ibid.*, 111 (*Dublin Rialto*, § 6.1). *Registr toulouské inkvizice* (Paris, Bibliothèque nationale, fonds Doat, vol. 25-26), vol. 25, fol. 19^v, 246^v; Jean Duvernoy (ed.), „*Registre de l'Inquisition de Toulouse (1273-1280)*“, <http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/Parnacatin.pdf> (duben 2003 [dále jen *Toulouse*]), 30, 163.

35 Po slově „*populum*“ je v rukopise dodáno a poté vyškrtáno: „*Dej nám dnes*. Jako by se řeklo: svatý Otče, dej nám svou sílu, abychom v tomto čase milosti dokázali plnit zákon a přikázání tvého Syna, který je *chléb živý* [srov. J 6,51].“ (Ch. Thouzellier [ed.], *Rituel cathare...*, 202.)

36 „*ut creditur*“.

37 Iz 4,1. Katarský autor tento citát dále nerozvíjí, takže není jisté, jak jej vykládal; snad jej chápal jako narážku na obléknutí roucha slávy (srov. např. Zj 3,5; 6,11) a zmíněné ženy jako duše spasených – nevěsty Kristovy, které se v „*onen den*“ (tj. den soudu) přimknou ke svému ženichovi; proto byl zvolen tento překlad. K závěrečné části citátu srov. Iz 63,19; Jr 14,9; 15,16; Da 9,19; Sír 36,11.

38 Ž 102,5.

39 Mdr 16,20-21.

40 Iz 58,7. Latinský text zní „*carnem tuam ne despexeris*“.

41 „*ut creditur*“.

42 Pl 4,4. Srov. *Dublinský spis*, fol. 50^r; E. Riparelli (ed.), „*La Glose du Pater...*“, 94 (*Dublin Rialto*, § 6.3).

be a dává život světu.⁴³ A také: *Já jsem chléb života, to jest mám v rukou přikázání, která vedou k životu; kdo přichází ke mně, nikdy nebude hladovět, a kdo věří ve mne, nikdy nebude žíznit*.⁴⁴ A také: *Amen, amen, pravím vám, kdo ve mne věří, má život věčný. Já jsem chléb života. Vaši otcové jedli na poušti manu, a zemřeli. Toto je chléb, který sestupuje z nebe: kdo z něho jí, nezemře. Já jsem ten chléb živý, který sestoupil z nebe; kdo jí z toho chleba, to jest kdo zachovává má přikázání, živ bude na věky. A chléb, který mu já dám, je mé tělo, dané pro život světa*,⁴⁶ to jest život lidu.⁴⁷ *Židé se mezi sebou přeli: Jak nám ten člověk může dát k jídlu své tělo?*⁴⁸ Jako by se řeklo: v židovském národě vyvstala otázka, jak⁴⁹ jim může Kristus předat svá přikázání, aby je zachovávali. Nevěděli totiž o božskosti⁵⁰ Božího syna. *Ježíš jim řekl: Amen, amen, pravím vám, nebudete-li jíst tělo Syna člověka, to jest nebudete-li zachovávat přikázání Božího syna, a pít jeho krev, to jest nepřijmete-li duchovní obsah*⁵¹ *Nového zákona, nebudete mít v sobě život. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den. Neboť mé tělo je pravý pokrm a má krev pravý nápoj*.⁵² Jinde Kristus praví: *Můj pokrm jest, abych činil vůli svého otce, který mě poslal, a dokonal jeho dílo*.⁵³ A také: *Kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstává ve mně a já v něm*.⁵⁴ Takže falešní kněží doopravdy nejedí tělo našeho Pána Ježíše Krista ani nepijí jeho krev, poněvadž v Pánu Ježíši Kristu nezůstávají. Proto praví svatý Jan v první epiš-

43 J 6,32-33.

44 „*id est ego habeo mandata vite*“.

45 J 6,35.

46 J 6,47-52.

47 Tj. Božího lidu – těch, kdo budou spaseni. Ne pro život všech, neboť všichni nebudou tento životodárný chléb jíst (nebudou zachovávat přikázání).

48 J 6,47-52.

49 „*qua ratione*“ ex „*qua intentione*“ corr. ms. Ch. Thouzellier (*Rituel cathare...*, 207) překládá „v jakém smyslu“, pravděpodobnější význam bude spíše „jakým právem“.

50 „*divinitatem*“. Zdaleka to nemusí nutně znamenat, že autor připisoval Kristu božskou přirozenost, třebaže menšina katarů věřila, že Kristus Bohem je. Viz *Ablis*, fol. 24^r, s. 75 (srov. *Ablis P-G*, s. 228). *Tractatus de hereticis*; Antoine Dondaine (ed.), „*La hiérarchie cathare en Italie II: Le Tractatus de hereticis d'Anselme d'Alexandrie*“, *Archivum Fratrum Praedicatorum* 20, 1950, 311. Je patrně třeba pominout zmínku o víře faráře Montailou Petra Clergua v Kristovo božství (*Inkviziční registr Jakuba Fourniera*; Jean Duvernoy [ed.], *Le registre d'inquisition de Jacques Fournier, évêque de Pamiers (1318-1325)* I, Toulouse: Privat 1965, 242): Petra sice nelze dost dobře označit za katolíka, ale za kataru asi také ne.

51 „*spiritualem intentionem*“; „obsah“ je zde zřejmě nejvhodnější překlad. Viz níže totéž sousloví.

52 J 6,53-55.

53 J 4,34. Tento citát je jistě užit mimo jiné proto, aby podložil propojení „pravého pokrmu“ s plněním Božích přikázání.

54 J 6,56.

tole: *Kdo však zachovává jeho slovo, vpravdě v něm láska Boží dosáhla svého cíle. Podle toho poznáváme, že jsme z Boha. Kdo říká, že v něm zůstává, musí žít tak, jak žil on sám.*⁵⁵

O tomto chlebu je, jak věříme,⁵⁶ psáno v evangeliu svatého Matouše: *Když jedli, vzal Ježíš chléb, to jest duchovní přikázání Zákona a Proroků,⁵⁷ požehnal, to jest pochválil je a potvrdil, rozlámal, to jest duchovně je vyložil, a dal učedníkům, to jest poručil jim, aby je duchovně dodržovali, se slovy: *Veźměte, to jest zachovávejte je, jezte, to jest hlásejte je dalším – proto bylo řečeno svatému Janu Evangelistovi: *Veźmi knihu a sněž ji a tak dáte. A řekl mi: *Je třeba, abys znovu prorokoval mnoha národům, kmenům, jazykům i králům.*⁵⁸ – toto jest mé tělo.*⁵⁹ Tady o chlebu říká *toto jest mé tělo*, výše řekl *a chléb, který mu já dám, je mé tělo, dané pro život světa.*⁶⁰ *Toto jest mé tělo* řekl, jak věříme,⁶¹ o duchovně pochopených přikázáních Zákona a Proroků.⁶² Jako by řekl: tam jsem, tam přebývám. Proto praví Apoštol v první Korintským: *Není kalichem požehnání, za nějž děkujeme, účast na krvi Kristově? A není chlebem, který lámeme, účast na těle Kristově?*⁶³ *Protože je jeden chléb, jsme my mnozí jedno tělo, neboť všichni máme podíl na jednom chlebu*⁶⁴ a jednom kalichu, to jest na jednom duchovním obsahu⁶⁵ Zákona a Proroků⁶⁶ a Nového zákona. A také:**

55 1 J 2,5-6.

56 „ut creditur“.

57 „et prophetarum“ doplněno pod řádkem.

58 Zj 10,9.11.

59 Mt 26,26. Stojí za povšimnutí, že autor nespojuje tento citát ani s jakoukoli připomínkou Poslední večeře, třebaže sami kataři, přinejmenším někteří, praktikovali obřad žehnutí a lámání chleba. Viz patrně nejúplnější popis Fournier II, 26-27. Dále např. Rainer Sacconi, *Summa...*; F. Šanjek (ed.), „Raynerius Sacconi O.P. Summa de Catharis...“, 44 (zde může být také klíč ke komentátorovu mlčení: z Rainerovy poznámky vyplývá, že Albanenses, z nichž komentátor nepochybně pocházel, měli k obřadu žehnutí chleba mnohem zdrženlivější postoj než jiné italské katarské církve). *Tractatus de hereticis*; A. Dondaine (ed.), „La hiérarchie cathare en Italie II: Le Tractatus...“, 316. *Ablis*, fol. 55^v, s. 142-143 (srov. *Ablis P-G*, 388), kde se objevuje i poznámka, že kataři nazývají takto požehnaný chléb „chlebem svatých modlitby“, což je zřejmě narážka na chléb zmíněný v Otčenáši.

60 J 6,51.

61 „ut creditur“.

62 „et prophetarum“ doplněno na okraji.

63 Český ekumenický překlad odlišně; pasáž tam vyznívá jako narážka na eucharistii. To je právě výklad, jež katar nepřipouští. O něco níže vysvitne, že chléb a krev v tomto citátu vykládal stejně jako výše (Zákon a Proroci, Nový zákon).

64 1 K 10,16-17. Srov. *Dublinký spis*, fol. 50^v; E. Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘...“, 94 (*Dublin Rialto*, § 6.2), kde se tato pasáž cituje, rovněž v souvislosti s nadsubstančním chlebem.

65 „de una spiritali intentione“.

66 „et prophetarum“ je zde přímo v textu, dost možná díky písaři B, který výše na dvou místech Proroky doplnil.

*Já jsem přijal od Pána, co jsem vám také odevzdal: Pán Ježíš v tu noc, kdy byl zrazen, vzal chléb, vzdal díky, lámal jej a řekl: *Veźměte a jezte.*⁶⁷ *Toto jest mé tělo, které se pro vás vydává.* Jako by řekl: tato duchovní přikázání starých Písem jsou mé tělo, které se pro vás vydává lidu. *To číňte na mou památku. Stejně vzal po večeři i kalich a řekl: *Tento kalich je nový zákon, zpečetěný mou krví; to číňte, kdykoli budete pít, na mou památku.*⁶⁸ Takový je význam nadsubstančního chleba.*⁶⁹*

Následuje *dej nám dnes*, to jest *dej nám* v tomto čase milosti, čili dokud jsme v tomto časném životě, svou sílu, abychom dokázali plnit zákon tvého Syna Ježíše Krista.

A odpusť nám naše viny, to jest nebudeš počítat hříchy spáchané a minulé⁷⁰ nám, kteří chceme zachovávat přikázání tvého Syna.

Jako i my odpouštíme našim viníkům, to jest jako i my odpouštíme těm, kdo nás pronásledují a kdo nám škodí.

A neuved' nás v pokušení, to jest nedopusť, abychom od té doby, co toužíme zachovávat tvůj zákon, ještě byli uvedeni v pokušení.⁷¹ Ale jiné je pokušení tělesné a jiné ďábelské. Ďábelské je to, které vychází ze srdce působením ďáblova našeptávání, jako blud,⁷² zlé myšlenky,⁷³ nenávisť a podobně. Tělesné je to, které pramení z lidské přirozenosti, jako hlad, žízeň, zima a podobně, a tomu se vyhnout nemůžeme. Proto praví Apoštol v první Korintským: *Ať nepodlehnete jinému pokušení než lidskému.*⁷⁴ *Bůh je věrný: nedopusť, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet, nýbrž se zkouškou vám připraví i východisko a dá vám sílu, abyste mohli obstát.*⁷⁵

67 „accipite et manducate“ navíc oproti Vulgátě, ale nejde o ojedinelou variantu (viz Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 124).

68 1 K 11,23-25.

69 „hic intelligi panis supersubstantialis“ ms., „hic intelligitur panis supersubstantialis“ corr. Dondaine.

70 Zde jsou jistě míněny hříchy spáchané před přijetím consolamenta.

71 Katar převodem do pasiva vylučuje možnost, že by lidí mohl pokoušet přímo Bůh. Srov. podobná rozvedení v nekatarské literatuře, např. u Cypriána, která uvádí Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 49, pozn. 47. Podle *Dublinkého spisu*, fol. 60^v, 63^v (E. Riparelli [ed.], „La ‚Glose du Pater‘...“, 99, 100 [*Dublin Rialto*, § 8.5-6, 8.22]) Boží lid pokouší nejen ďábel, ale i sám Bůh; Boží pokušení má za cíl, aby si Boží lid zasloužil korunu slávy, ďáblovo má za cíl svedení ze správné cesty.

72 „error“; lze překládat různě. W. L. Wakefield a A. P. Evans (*Heresies...*, 472) překládají „hřích“ („sin“), ale to je výraz příliš obecný, pod nějž katarskému autorovi, a možná i většině středověkých křesťanů vůbec, jednoznačně spadaly i přečiny jmenované vzápětí, takže není vhodné jej použít pro jeden z členů tohoto výčtu.

73 Srov. *Mk* 7,21.

74 Srov. *Dublinký spis*, fol. 60^v; E. Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘...“, 99 (*Dublin Rialto*, § 8.2).

75 1 K 10,13.

Ale zbav nás od zlého, to jest od ďábla, který je pokušitelem věrných, a od jeho skutků.

Neboť tvé je království. Ten výrok je prý v řeckých nebo hebrejských knihách.⁷⁶ Jako by se řeklo: důvodem, proč pro nás musíš učinit to, oč prosíme, je to, že jsme tvůj lid.

I moc. Jako by se řeklo: moc nás⁷⁷ spasit máš Ty.

I sláva, to jest náleží ti chvála a čest, jestliže to pro svůj lid činíš.

Ve věcích, to jest v nebeských stvořeních.⁷⁸

Amen, to jest dokonale.⁷⁹

RÉSUMÉ

La glose cathare sur le Pater dans le Rituel de Florence

Ci-dessus est proposée la première traduction tchèque d'un extrait du *Rituel cathare latin* (Firenze, Biblioteca nazionale, fonds Conventi soppressi, ms. I.II.44) – la glose sur le Pater, couvrant les pp. 196-216 de l'édition de Christine Thouzellier (*Rituel cathare: Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris, Le Cerf, 1977), qui a servi de base pour la traduction. Le texte est précédé d'une brève introduction à propos du *Rituel latin* dans son ensemble et dans le contexte des deux autres Rituels cathares.

Ústav religionistiky

DAVID ZBIRAL

Filozofická fakulta

Masarykova univerzita

e-mail: david.zbiral@post.cz

Arna Nováka 1

602 00 Brno

76 Tato doxologie nebyla na středověkém Západě běžná, takže její užívání katary budilo podezření. Srov. *Dublinský spis*, fol. 70^v-74^v; E. Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘...“, 104-106 (*Dublin Rialto*, § 10.1-12.12). *Lyonský obřadní spis*; L. Clédat [ed.], *Le Nouveau Testament...*, 470; J. Duvernoy [ed.], „Rituel...“, 1. *Toulouse*, fol. 19^v, s. 30. – Znají ji ale evangeliáře *Bobiensis*, *Sangermanensis*, *Monacensis* aj. i různá díla patristické literatury (Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 59, podrobně o doxologii s. 56-63). Vedle odkazů uváděných Ch. Thouzellierovou viz Jacques-Paul Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus: Patrologia Latina* XII, Parisiis: J.-P. Migne 1845, col. 173, 859, 876; LXXVIII, Parisiis: J.-P. Migne 1849, col. 282; CVI, Parisiis: J.-P. Migne 1864, col. 46. Srov. *Didaché* 8,2, přel. Dan Drápal, in: Ladislav Varcl – Dan Drápal – Jan Sokol (trans.), *Spisy apoštolských otců*, Praha: ÚCN – Kalich 1986, 18.

77 „nos“ vepsáno nad řádkem.

78 E. Riparelli („La ‚Glose du Pater‘...“, 124) na tuto personifikaci věků poukazuje, v návaznosti na Francesca Zambona, jako na styčný bod s *Dublinským spisem*, kde se nebeská stvoření rozebírají v souvislosti s doxologií podrobněji (viz edici *ibid.*, 106 [*Dublin Rialto*, § 12.12]). W. L. Wakefield a A. P. Evans (*Heresies...*, 472) volí překlad „forever“, that is, over divinely created beings“, čímž se jim ovšem informace, že katar považoval věky zmíněné v tomto verši za nebeské bytosti, ztrácí, jak potvrzuje i komentář (*ibid.*, 779, pozn. 27).

79 „sine defectu“.

Výklad Otčenáše

„Náš nejmilejší Pán Ježíš“.

Mystika jako katecheze v pozdně středověkém německém výkladu Otčenáše

Miloš Dostál – Martin Žemla

Patnácté století není obdobím, v němž by příliš kvetlo mystické písemnictví. Po smrti velkých žáků mistra Eckharta, Jindřicha Susa (†1365) a Jana Taulera (†1361), se již téměř neobjevují podobné postavy ani díla, která by měla jejich zanícení a hloubku. Rulman Meswin (†1382) zůstává v tomto ohledu spíše diletantem a mělkým plagiátorem starších děl. Ostatně mění se i obraz spirituality. Do popředí se dostávají jiné akcenty a jiná duchovní témata: Boží tresty, hříšnost člověka a otázky jeho vykoupění, pokání, posmrtný život a jeho formy, zejména pak otázky očistce a pekla, zajištění spásy apod.

Spolu se změnou náboženských témat dochází i k posunu v mystické terminologii a metaforice. Ta je nyní používána spíše k „vyšperkování“ textů moralizujících a nábožensko-vzdělávacích. Z vysokých metafyzických analogií a obrazů první poloviny 14. století se v době následující postupně stávají prázdné „mystizující“ floskule a fráze. Religiózní člověk už není veden k vlastním duchovním zkušenostem ve smyslu staré *cognitio dei experimentalis*, nýbrž spíše k životu v pokání, ke strachu z posmrtných trestů a k devótnosti, jež byla mystice doby předchozí veskrze cizí. Dochází k postupné laicizaci a popularizaci mystiky, která se však v této podobě redukuje na určitý soubor mravních naučení, jež mají zajistit „zakoušení“ Boha nikoli tady a teď, ale až ve „věčné radosti“.

Navzdory tomuto vývoji se však i v této době objevují ojedinělá díla, která se snaží poměrně autentickým způsobem přenést filozofickou spiritualitu předchozích dob do praktických duchovních potřeb 15. století. Jedním z takových je i výklad modlitby Páně *Unser aller liebster her Ihesus*.¹

1 Bernd Adam, *Katechetische Vaterunserauslegungen: Texte und Untersuchungen zu deutschsprachigen Auslegungen des 14. und 15. Jahrhunderts*, (Münchener Texte und Untersuchungen zur deutschen Literatur des Mittelalters 55), Zürich – München: Artemis 1976, 88-138 (edice textu: 108, 116-112, 244); viz též: *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon* X, Berlin – New York: de Gruyter 1996, sl. 177-178.